
VOORUIT

Met het verschijnen van het essay *Van waarde* van Monika Sie Dhian Ho is het Van waarde-project van de Wiardi Beckman Stichting afgerond.

Het essay wordt begeleid door twee andere publicaties: een boek met interviews met mensen uit het land, getiteld *Vooruit. De verzwegen politiek van het dagelijks leven*, en een bundel met S&D-artikelen die als bouwstenen dienden voor het project, *Tegenwicht*.

Alle drie zijn verschenen bij Van Genneep.

In dit nummer een voorpublicatie uit het interviewboek *Vooruit*.

Vooruit

De verzwegen politiek van het dagelijks leven

De inleiding bij de bundel *Vooruit* is, in iets aangepaste vorm, hieronder afgedrukt, gevolgd door vier interviews daaruit.

MENNO HURENKAMP & MONIKA SIE DHIAN HO

Hoofdredacteur van S&D; directeur van de Wiardi Beckman Stichting

Wat ging er goed en wat ging er slecht de laatste weken? Waar was je boos over en waar werd je blij van? Wie hielp je en wie werkte er tegen? Met deze open vragen gingen we de afgelopen anderhalf jaar op pad. Via kennissen van kennissen van kennissen zochten we een zo divers mogelijk gezelschap aan mensen op, waarvan de gedeelde noemer was dat ze naar ons idee nog wel wat te winnen hebben in het leven, dat ze niet gearriveerd zijn.

Het is geen representatieve doorsnee van de beroepsbevolking of van de hele bevolking, die in het resultaat van deze onderneming, het boek *Vooruit*, gebundeld wordt. We hebben wel ons best gedaan mensen uit verschillende delen van het land te spreken, jong en oud, lang in Nederland en minder lang, gestudeerd en ongestudeerd. Gestudeerd of niet gaat ongeveer gelijk op, maar de balans slaat door naar de mensen die niet gestudeerd hebben, die als eerste van hun familie op het hbo belandden of die wel een hoge opleiding deden maar hun weg niet wisten te vinden in de wereld die daarmee voor hen openging. Dat leek ons wel zo aardig voor een sociaal-democratische beweging. Maar gewoon zijn ze niet, want gewone mensen bestaan alleen in de clichébeelden van gemakzuchtige poli-

tici. Ze komen soms wel uit de creatieve klasse of juist uit de vakbond, maar dat soort criteria hebben we in principe gemeden. We vroegen ook geen actieve politici of bewoners van een straat of wijk die toevallig veel in het nieuws was. Wel de zorgwerkers, de leraren, de overheidsdienaren op een stadhuis, de buschauffeurs, de medewerkers van de sociale dienst, de tweede of derde generatie migrantendochters midden in hun studie.

De lading van het woord vooruitgang is: beter of meer voor meer mensen. Meer geld of meer frisse lucht, beter onderwijs of meer vrije tijd, meer kleding of beter tuingereedschap, meer kennis of meer gemoedsrust. Het contrast van vooruitgang is overleven, de traditie volgen. Beide hebben in een vooruitgangscultuur een negatieve lading: survivalen of manden maken is iets voor op vakantie.

Als je je afvraagt wat vooruitgang is in een rijk land als Nederland, dan kom je makkelijk in de verleiding om te denken dat de zaak voor elkaar is, dat de boel bij elkaar houden al heel wat is. Omdat iedereen wel een of andere bron van inkomsten heeft, een dak boven zijn hoofd en een vervoermiddel in de schuur. Als het geen vaste baan is, dan toch een mooie klus en anders wel een uitkering en wanneer het geen

Menno Hurenkamp & Monika Sie Dhian Ho *Vooruit*

modern rijtjeshuis is dan toch een aardige flat. Als het geen huwelijkspartner of kind is dan toch een aardige vriend of een stel burens. Waarom zou je in zo'n welvarend land nog over vooruitgang praten? Nederland is toch af?

Arbeidersenquêtes

Nou nee, het leek ons eerder dat er nog genoeg vooruitgang te boeken zou zijn, maar dat het de kunst is om greep te krijgen op de gedeelde ambities van al die mensen. We dachten dat het daarom zou helpen wanneer we de mensen zelf eens een tijdje aan het woord lieten.

Het is een traditie die teruggaat tot het eind van de negentiende eeuw, toen parlement en regering uitgebreide enquêtes hielden om de toestand van de arbeidersklasse in Nederland in kaart te brengen en socialistische organisaties dit materiaal aanvulden met eigen onderzoek naar de levensomstandigheden van de arbeidersbevolking.¹ Die traditie werd in 1917 voortgezet door SDAP-voorman J. F. Ankersmit, die in *Arbeiderslevens* een reeks verhalen verzamelde waarin mensen, mannen, in eigen woorden vertelden over hoe ze arm geboren werden, na een paar jaar school van de ene rotbaan naar de andere gingen, met telkens geringe verdiensten, ziekte en andere tegenslag aan het thuisfront. Het was een manier om nou eens echt te weten te komen hoe het harde en karige arbeidersbestaan eruitzag. Het was een van de pogingen die men ondernam om voorbij de romantische beelden te komen van de gestaalde fabrieksman die zich in de avonduren Marx liet uitleggen.

Ongeveer in die sfeer bracht A. de Swaan in 1972 *Gesprekken met arbeiders* uit. De sociaal-economische omstandigheden zijn dan allang niet meer vergelijkbaar met die uit 1917. Maar De Swaan laat de dubbelzinnigheden van het werk in de fabriek zien: de tevredenheid omdat men een vast inkomen heeft en een plek om bij te horen en tegelijkertijd de aarzelingen die men heeft om te uiten dat het eigenlijk wel jammer is dat de echte tevredenheid

alleen bij het uitoefenen van hobby's naast het werk ontspringt. Het soort werk mag wezenlijk veranderd zijn, maar het bewustzijn dat je niet meer dan een bepaald soort karwei op te knappen hebt om een prettig leven te hebben is bij grote groepen mensen aanwezig gebleven. Natuurlijk is het anders om met mensen te werken dan achter een machine te staan, maar van een roeping of een andere verheven benaming is nog altijd vaak geen sprake.

Van de journalist Martin Schouten is het boek *Werk* uit 1977, waarin hij vijftig mensen over hun baan laat vertellen, en gedetailleerde verhalen optekent van het plezier en de ergernissen van de postbode, de tegelzetter, de bijstandscontroleur en vele anderen. Ze doorbreken taboes door vrijelijk over hun inkomens of hun gefnuikte ambities te praten, door te vertellen hoe ze de kantjes eraf lopen om zo snel mogelijk met de VUT te kunnen of hoe ze juist nachten doorwerken om een caravan te kunnen kopen. Wat er overblijft na het lezen is niet de tastbare agenda van de vakbond (36 uur voor iedereen!), maar een scherper inzicht in hoe liefde en haat voor het werk tot stand komen.

De schrijver Wil Tinnemans richtte in het recentere *Onzeker bestaan* (2009) de focus op de onderkant van de arbeidsmarkt, en liet de mensen aan het woord die, in het seizoenswerk of via uitzendbureaus, van baantje naar baantje gaan en daarmee vaak nog niet de meest basale financiële zekerheid weten op te bouwen.

De geïnterviewden

Wij wilden ons niet alleen op de mensen richten die het van meet af aan heel erg moeilijk hadden en ook niet alleen op werk. Onze inzet was breder, meer gericht op wat mensen van het leven verwachten en meer ook gericht op mensen die zichzelf vermoedelijk niet als achtergesteld zouden zien. Dus we kwamen binnen, vroegen of het goed was dat we het gesprek opnamen, en begonnen vrijwel altijd

Menno Hurenkamp & Monika Sie Dhian Ho *Vooruit*

met de vraag: vertel eens wat er goed ging de afgelopen tijd, waar je tevreden over was, waar je blij van werd, waar je trots op was? We wilden mensen laten praten over wat ze zo'n beetje doen, de hele dag, waar ze over lopen te tobben en waar ze naar streven. Er was geen wederhoor, we wilden niet uitzoeken hoe het zit, maar wat er zit.

Wanneer mensen mopperden op hun baas of hun ex-vrouw, hebben we niet gecontroleerd wat de bewuste leidinggevende of partner ervan vond; wanneer mensen vertelden dat ze de afgelopen jaren ettelijke huizen hadden gekocht en doorverkocht, hebben we niet op funda gekeken of dat waar was. We hebben geen vragen over de politiek gesteld, we hebben niet gevraagd: heb je vertrouwen in Mark Rutte of Diederik Samsom? Als mensen over de politiek begonnen was dat omdat ze het zelf oprachten, omdat we wel regelmatig vroegen wie hen geholpen of tegengewerkt had, of van wie ze hulp verwachtten. Veel mensen begonnen dus ook helemaal niet over de politiek. Je kunt uren met iemand praten die een veelbewogen leven heeft of heeft gehad en Den Haag komt niet ter sprake.

We hebben de interviews gerangschikt naar de thema's van het Van waarde-project van de Wiardi Beckman Stichting: bestaanszekerheid, verheffing, arbeid, binding.² Niet omdat de verhalen die onder een van de kopjes vallen alleen daarover gaan, maar omdat we dat deel van het gesprek het meest pregnant naar voren vonden komen. Of dat altijd zo is, is ook aan de lezer om te beoordelen.

Waar het ons om ging was het naar voren halen van actuele verwoordingen van klassieke problemen. Mensen willen zich immers nog altijd ontplooiën in hun werk, willen leven zonder zorgen over basale levensbehoeften, willen de mensen die ze tegenkomen op straat kunnen inschatten, en ze willen vooruitkomen of ten minste zorgen dat hun kinderen vooruitkomen.

Tegelijkertijd past wel een waarschuwing. Het pad van 'de politiek de wijk in' is allang

platgetreden. De burger serieus nemen, maatwerk leveren, Henk en Ingrid opzoeken: politici zullen nooit nalaten om hun achterban ervan te doordringen dat ze graag hun mooie bureau verlaten om in de modder of klei die het dagelijks leven is te gaan staan. Er is dan blijkbaar zo iets als de schoonheid van de politiek en de modder van de straat. Laten we daarom voorzichtig zijn met de claim dat we 'echt' luisterden. We hebben de gesprekken zo uitgewerkt dat de geïnterviewden vertellen, om dicht bij hen in de buurt te blijven. Maar uiteindelijk zijn het ook onze verhalen, hebben wij mensen geselecteerd, bewust of onbewust het gesprek gestuurd. Dat we afkomstig waren van een wetenschappelijk bureau voor een politieke partij hebben we niet geheim gehouden, maar ook niet aan de grote klok gehangen. We zijn van de Wiardi Beckman Stichting en we maken een interviewboek, zeiden we, en de meeste mensen vonden dat genoeg uitleg. Een deel van de namen zijn pseudoniemen, want niet iedereen wilde — begrijpelijk genoeg — herkenbaar in beeld komen. We zijn alle mensen die mee wilden werken enorm dankbaar, ook de mensen die hun verhaal terugzagen en dachten: daar loop ik toch liever niet mee te koop, zelfs niet onder pseudoniem. Het is dapper wat ze gedaan hebben.

De plaats van werk

Er zit een tijdloos element aan de interviews. Tolstoj's waarneming uit de roman *Anna Karenina* dat ieder gezin gelukkig is op dezelfde manier maar ongelukkig op een eigen manier dringt zich op. Er zijn relatief weinig dingen die maken dat iemand zich uitdrukkelijk goed voelt en dat zijn vaak dezelfde dingen. Een stabiel familieleven, erkenning op het werk of op iets kortere termijn een reis die net gemaakt is of in het verschieft ligt, dat zijn de repeterende thema's van tevredenheid. Veel mensen noemen ze spontaan en veel gesprekken begonnen er dan ook mee. Omdat Nederland nu eenmaal een van de gelukkigste

Menno Hurenkamp & Monika Sie Dhian Ho *Vooruit*

landen ter wereld heet te zijn, moeten we er ook niet te makkelijk overheen stappen: vol-doening is binnen bereik voor de meeste mensen. De ouderen lijken wat tevredener, over wat ze bereikt hebben, over hoe ze leven. Een cynicus kan daar berusting in lezen, dat men niet zozeer tevreden is maar de strijd om het realiseren van grote dromen heeft opgegeven. Maar realisme drukt beter uit wat de iets ouderen lijken te zeggen: ik ben er nog, en kijk eens wat ik heb bereikt.

De lijst van zaken waar mensen ontevreden over zijn is langer en gevarieerder: allerlei soorten geldzorgen, een hectisch gezinsleven, miskennis van vakmanschap en ervaring op

Er zijn relatief weinig dingen die maken dat iemand zich uitdrukkelijk goed voelt, en vaak zijn dat dezelfde dingen: familie, werk of een reis

het werk, gebrek aan zeggenschap ook, woede om bureaucratische regels en bazen die het allemaal beter geregeld hebben voor zichzelf, angst voor discriminatie, angst voor internet, angst voor geweld, voor criminaliteit. Zo gaat het door en veel van de zorgen worden geïllustreerd met tamelijk concrete ervaringen. Lang niet altijd hoesten mensen dit soort dingen zomaar op, want veel angst en ergernis laten we natuurlijk liever op de achtergrond sluimeren dan dat we het vrolijk benoemen, maar tegelijkertijd zijn ze vaak ook verrassend open over de tegenslagen in hun bestaan.

De repeterende noemer daaronder zou je de last van keuzevrijheid kunnen noemen. Dat is geen helemaal tijdloos element, eerder iets van de afgelopen decennia, waarin keuzevrijheid, eigen verantwoordelijkheid en zelfontplooiing een tamelijk prominent onderdeel

van het dagelijks leven werden. Dat uit zich op verschillende manieren. Mensen willen natuurlijk zelf hun eigen leven inrichten. Kiezen speelt daarin een grote rol: kiezen voor een baan ver onder hun opleidingsniveau, kiezen voor een baan die zoveel mogelijk vrijheid geeft, kiezen voor een gezin in plaats van voor een carrière, kiezen om geld te gaan verdienen in plaats van naar school te gaan. Zelf doen, zelf kiezen, vrij gelaten worden, met dat soort woorden verklaren de geïnterviewden veel van de stappen die ze zetten. Je moet het toch zelf doen, is een zinnetje dat veel opduikt, zelf iets van je loopbaan maken of van je opleiding, zelf je kinderen tot degelijke burgers maken, zelf je gezondheid in de gaten houden.

Voor de ouderen is het belangrijk om niet meer te hoeven geloven of niet meer te hoeven geloven op vaste tijdstippen, ze moeten kunnen kiezen om de kerk de rug toe te keren. Voor de jongeren die religieus zijn is het van belang hun eigen geloof te maken, tot aan hun eigen kerk toe, met zo min mogelijk sturing van bovenaf. (*So much for Die Entzauberung der Welt*, tijdens veel interviews duikt regelmatig springlevend geloof op.)

Bovendien identificeren de mensen in dit boek zich sterk met hun werk of, als ze nog studeren, met hun aanstaande werk. Het maakt een groot deel van hun dagelijks leven uit, niet alleen hun onderhoud maar ook hun zelfrespect of waardigheid is ermee verweven. Ze zijn er vaak tevreden over of zelfs trots op. Vrijheid krijgt vorm op de werkvloer, achter de computer, tussen de cliënten, tussen de patiënten, tussen de klanten. Niemand zegt: nou, als ik 's avonds voor de tv onderuitzak, dan voel ik me eindelijk even vrij.

Het kunnen de hooggespannen verwachtingen van het werk in onze cultuur zijn, of het kan het gebrek aan alternatieve vormen van bevrijding zijn, maar wanneer de geïnterviewden gekwetst of gefrustreerd zijn, dan is het negen van de tien keer ook doordat ze slachtoffer waren van een zoveelste reorganisatie, doordat hun werkgever de organisatie aan-

Menno Hurenkamp & Monika Sie Dhian Ho *Vooruit*

paste aan zijn visie op de tijd en vervolgens de werknemers aan de organisatie. Aan de ene kant is het onvermijdelijk. Een ambacht als de fotografie verdwijnt door de techniek, maar de vormgeving groeit en bloeit. Maar aan de andere kant blijft een gebrek aan erkenning of hufterige behandeling op de zaak, mensen lange tijd bij, zeker wanneer dat is in tijden van onzekerheid. Als je het zelf moet doen, maar anderen maken het je onmogelijk, wat dan?

De onmacht op het werk overlapt met onmacht jegens instituties. Wat er functioneert aan ziekenhuizen, kinderopvang, scholen en maatschappelijk werkers, wordt als vanzelfsprekend gezien, totdat ze opeens wegvallen. Dan kijken veel geïnterviewden eerst nostalgisch om, om vervolgens te omschrijven hoe ze er zélf tegenaan zullen gaan, dat ze zich beter zullen wapenen. Veel gaat best goed in al het werk dat in die overheidsinstellingen verricht wordt, als je kijkt naar hoe de meest problematische levens in deze bundel met vallen en opstaan toch ingebed worden in vormen van hulp en opvang. Maar wat de niet zo succesvolle mensen bindt met de meer succesvolle mensen is de ergernis over vernedering: niet met een mens maar met een computer moeten praten, als volwassene testjes met letters moeten doen omdat je daardoor een betere baan zou krijgen, te horen krijgen dat het fijn is dat je zo fris gedoucht bent. Wanneer ze daarover mopperen krijgen ze een antwoord van een krachtige manager of een zelfbewuste adviseur. De wereld verandert, je baan verandert, de wet verandert, de samenleving verandert, dus: hup, je moet mee.

Aanpassen aan nieuwe tijden lijkt daarmee een synoniem voor vooruitgang geworden. De permanente reorganisatiedrang van de afgelopen decennia, in organisaties, in sociale wetgeving, estt mensen met een vorm van onzekerheid waar ze liever niet mee te koop lopen. Geïnterviewden kunnen uitgebreid vertellen over hoe onhandig hun leven is omdat ze besloten hebben dat ze graag als buschauffeur willen werken, maar dat ze alleen op onregel-

matige tijden aan de slag kunnen en op gezette tijden zonder contract zitten omdat de busmaatschappij dat nu eenmaal wil. Of dat ze graag met revalidanten willen werken, omdat ze het nu eenmaal mooi vinden om te zien hoe gehandicapte mensen progressie maken. Maar dat de luxe nieuwbouw van de kliniek eigenlijk niet voldoet aan de meest basale eisen voor het werken met revalidanten. Wat er achter het 'willen' van de busmaatschappij zit, of achter het 'willen' van de kliniek, dat wordt in het redeneren van de buschauffeur of de ergotherapeut dan een onveranderlijk gegeven. De moeilijkheden die de busmaatschappij veroorzaakt in de werkplanning, die moet de chauffeur oplossen door wat langer op vakantie te gaan. De consequenties van de reorganisatie en verhuizing in de zorginstelling zijn dat je je werkwijze moet aanpassen.

De wereld verandert, je baan verandert, de wet verandert, de samenleving verandert, dus: hup je moet mee

Simpel toch? Alleen als je allang geïnternaliseerd hebt dat wat ooit publieke instellingen waren die zich voor lieten staan op hun dege-lijke arbeidscontracten elkaar nu opgewekt kapot concurreren, of dat klinieken waar men mensen weer de maatschappij in wil helpen het niet nodig vinden om brieven van bezorgd personeel te beantwoorden. Macht en onmacht mochten in een fabriek heel helder zijn verdeeld, maar het feit dat er nauwelijks nog van die echte arbeiders zijn met van die echte fabrieksdirecteuren maakt niet dat werknemers in organisaties plots allemaal serieus genomen worden. Wanneer we vroegen naar toekomstplannen begonnen de geïnterviewden dan ook eerder over hun privéleven, over

Menno Hurenkamp & Monika Sie Dhian Ho *Vooruit*

de reizen die ze nog willen maken, over hoe ze hun huis willen verbouwen, over het gezin dat ze willen stichten. Alsof spontaan speculeren over een carrière niet voor de hand ligt of op de een of andere manier bedreigend is. Ik ben zo'n type niet, was het antwoord regelmatig wanneer we wat langer doorvroegen of een geïnterviewde niet hogerop wilde, bovendien ben ik heel tevreden met mijn plek. Hobby's, vrijetijdsbesteding en gezin voeren de boventoon in het nadenken over de toekomst.

Collectieve actie

Combineer de op zijn best aarzelende manier waarop mensen spontaan kunnen formuleren dat er wetten, regels, gebouwen en functionarissen zijn of zouden moeten zijn die hen op een eerlijke manier vooruithelpen (helpen, dus niet het werk overnemen) met de frontale manier waarop hun werkgevers hun te kennen geven dat het tijd is voor een nieuwe taakomschrijving, een nieuw contract of geen contract, met de manier waarop ze van jongs af te horen hebben gekregen dat ze *zelf* iets van hun leven moeten maken, of met de manier waarop migrantenkinderen horen hoe hun cultuur publiekelijk wordt afgebrand, en dan krijg je greep op het ongemak dat Nederland lijkt te voelen over het collectief. Het is geen trots 'ikke ikke ikke en de rest kan stikken' dat je tegenkomt, maar eerder het ietwat verontschuldigde 'iemand moet het doen', wanneer men aangeeft vooral een eigen weg te volgen en daar niet helemaal gelukkig over te zijn. Er lijkt eerder sprake van een afgedwongen individualisme, dat ontstaat in gevecht met de baas of de GG&GD of de DWI of de school, dan dat mensen thuiszitten en denken: ik ga mij eens lekker in mijn eentje ontplooien.

De collectieve actie zit op zijn best tamelijk onevenwichtig in de grammatica van het dagelijks leven. De verhalen waarmee mensen hun gedrag regelen, zijn eerder hun eigen verhalen dan een collectief verhaal. Maar daarmee zijn het nog geen ongedeelde verhalen.

Wat blijft zijn juist de telkens terugkerende waarden. De wens dat het werk en het inkomen net voldoende zeker zijn om je bestaan, je relatie, je moederschap of vaderschap op te kunnen bouwen. De diepe behoefte om serieus genomen te worden als vakman of vakvrouw, om invloed te hebben op de manier waarop het werk wordt gedaan, of dat nu in de schoonmaak, bij de politie of in het onderwijs is. De drang om iets voor elkaar te krijgen in het leven, je gezien te weten en voldoening te vinden. En de behoefte bij dit alles aan bindingen die het leven ondersteunen, aan een samenleving waarin het prettig is te leven. Het zijn alledaagse waarden die beter verbonden zouden moeten zijn met de taal en de idealen van de politiek.

Wat evenzeer blijft is de gelijkenis tussen de muren waar onze gesprekspartners tegen oplopen in het nastreven van die waarden, de gedeelde ervaring van machteloosheid. Het is de tamelijk tragische conclusie van alle individuele geïnterviewden dat het blijkbaar aan henzelf ligt, dat zij er in hun eentje toch niets aan kunnen doen, en dat zij hun energie beter op iets anders kunnen richten, op iets positiefs, op iets kleins, op iets waar hun handelen wel een verschil maakt, op hun gezin en vrienden en op de volgende vakantie. De conclusie dat veel van de persoonlijke frustratie — op de werkvloer, op school, in de wijk, op de bus — politiek is of zou moeten zijn dringt zich op aan de lezer, maar veel minder aan de vertellers.

Weinigen spreken over de Europese integratie als je hun naar hun leven vraagt, terwijl het aantal minuten dat je hebt om een klaslokaal schoon te maken in Groningen toch voortvloeit uit toepassing van Europese aanbestedingsregels. Sommigen verbinden de nieuwe mores op hun werk wel met het feit dat hun bedrijf is overgenomen door een private equity fund, maar signaleren slechts dat dit de kwaliteit van het werk en de werkverhoudingen geen goed heeft gedaan. Anderen zien zelfs wel dat collega's eveneens de vinger

Menno Hurenkamp & Monika Sie Dhian Ho *Vooruit*

leggen op de harteloze manier waarop de instituties werken waar zij deel van uitmaken, maar ook zij slagen er – uitzonderingen daargelaten – niet in de handen ineen te slaan.

We schreven het al, maar het is een niet representatieve selectie van gesprekken. Voor zover we uit deze ‘verzwegen politiek van het dagelijks leven’ een opdracht durven te destilleren, dan deze: verbindt de grote politiek voortdurend met wat er in de levens van mensen gebeurt. De politiek maakt de regels van het spel, internationaal, Europees, landelijk of lokaal. Wie of wat er daarbij centraal staat, is niet zelden ambigu. Alledaagse waarden van mensen laten doorklinken in idealen van politieke partijen, vakbeweging en maatschappelijke organisaties is een voorwaarde voor mensen om zich gesteund te weten, om hun het vertrouwen te geven dat het zin heeft om zich met collega’s, andere ouders, of buurtgenoten op te winden over misstanden, om zich in te zetten voor de goede zaak. Opdat ‘je energie op iets positiefs richten’ niet alleen maar de volgende vakantie kan betreffen, maar ook de publieke zaak, omdat de energie die je daarin steekt ook tot zichtbare resultaten kan leiden. Want vooruit, dat is toch eerder de economische, technologische, politieke en maatschappelijke ontwikkelingen aanpassen aan de mensen en wat hen lief is, dan andersom.³

Vier interviews

Wat betreft de selectie van vier interviews die hierna volgen: die zijn niet zomaar gekozen. Het zijn verhalen die exemplarisch zijn voor de thema’s van het Van waarde-project:

► **Bestaanszekerheid**

Brigitte de Waal is een schoonmaakster in Groningen, die als gevolg van perverse aanbestedingspraktijken te stellen heeft met weinig inkomenszekerheid en die nauwelijks respect krijgt voor het werk dat ze doet. Toch is haar verhaal er een van hoop: met

haar collega’s ontdekt ze de mogelijkheden van collectieve actie, en vindt ze de weg naar de politiek via een PvdA-raadslid en de vakbeweging.

► **Verheffing**

Joris Schuurman Hess’ verhaal is een aanklacht tegen bedenkelijke kwaliteit van veel ROC’s op dit moment. Zijn leraar verdwijnt tijdens de les uit de klas, en Nederlands en Engels moeten de studenten leren via een computerprogramma dat geregeld vastloopt. Zijn scriptie moet hij schrijven zonder dat de criteria daarvoor duidelijk zijn. Zijn verhaal toont ook het gevoel van onmacht veroorzaakt door een hopeloze bureaucratie: de administratie-afdeling van het ROC telt tweehonderd fte’s, en toch krijgt hij niet op tijd zijn scriptie terug om zijn stagebaan te kunnen behouden. Schuurman Hess’ verhaal laat ook het grote belang zien van persoonlijke aandacht voor kwetsbare leerlingen.

► **Arbeid**

Sandra Lonnee is een politieagente die vertelt over de oplopende druk van het politiewerk buiten de politie-organisatie (klagende burgers, toenemend geweld) en binnen de organisatie (nieuwe roosters waardoor ‘debriefing’ lastiger wordt, de druk om je niet ziek te melden omdat dat ten koste gaat van collega’s). Ze vertelt over het drugsgebruik dat ze als agent ziet onder jongeren, en hoe ze haar eigen kinderen probeert te beschermen door te zorgen dat er’s middags altijd iemand thuis is.

► **Binding**

Erik Zwart is een mooi voorbeeld van een geëngageerde jongen, die met zijn goedlopende biologische broodjeszaak als basis allerlei netwerken enthousiasmeert. Zijn verhaal roept de vraag op hoe dit type ‘doe-het-zelf-engagement’ beter verbonden kan worden met de politiek, zodat mensen als hij structureler invloed kunnen uitoefenen.

Menno Hurenkamp & Monika Sie Dhian Ho *Vooruit*

Noten

- 1 Zie ook Jacques Giele, *Arbeidersleven in Nederland 1850–1914*, Nijmegen, Socialistische Uitgeverij Nijmegen, 1979; en Jacques Giele, *Een kwaad leven. De arbeidsenquête van 1887*, Nijmegen, Uitgeverij Link, 1981.
 - 2 Dit waren ook de thema's van de S&D-nummers die in 2011 aan het Van waarde-project waren gewijd. Het zijn ook de
 - 3 Het idee voor dit boek is ontstaan in gesprekken met Frans Becker, René Cuperus, Mark Elchardus en Evelien Tonkens. Lena van der Leije, Esther Mulder, Naomi Woltring en Sjoerd van de Zande hielpen ons op gang; Annemariëke Nierop en
- Myrthe Geerts waren onmisbaar bij de eindsprint. Niels Graaf, Arnold de Groot, Jan Erik Keman, Sara Murawski en Hendrik Noten waren onvermoeibaar, verdroegen alles en leverden fantastisch werk met het organiseren van interviews, het schrijven van transcripten, het aandragen van gesprekskandidaten, het helpen met de redactie van teksten en het levend houden van het idee van vooruitgang.